

Budai Katalin Edina¹

**„Lehet egy jó jogász jó ember?”
A jogi etika erkölcsfilozófiai megközelítései**

„There has to be a theoretical basis for the rational discussion of moral problems in the professions, just as of anything else, and no one should think that we can do without it.”

/R. M. Hare/²

Absztrakt

A jogászai hivatásetika elméleti alapjairól szóló tudományos diskurzus az Egyesült Államok akadémiai köreiből indult ki az 1970-es években. Első évtizedeit – amely időszakot az elméleti jogi etika első hullámának szokás nevezni – az erkölcsfilozófiai megközelítések dominálták. Képviselői az individuális jogászra, mint morális ágensre összpontosítottak és elsősorban arra kerestek választ, hogy hogyan egyeztethető össze az ügyvédi szerepmorál és a hétköznapi vagy általános erkölcs, amikor ezek láthatólag ellentétben állnak egymással. Élhet egyáltalán erkölcsös és tiszteletreméltó életet az, aki a hagyományos, amorális jogászai szerepfelfogás – az úgynevezett sztenderd koncepció – szerint gyakorolja a hivatását? Az ilyen és ehhez hasonló kérdések két táborra osztották a jogi etikusok körét: a sztenderd koncepció kritikusaire és annak védelmezőire. Jelen tanulmány az általuk folytatott évtizedes vitákba nyújt betekintést, a releváns angolszász jogirodalom feldolgozása révén. Az I. rész tisztázza az elméleti jogi etikában használatos „jogászai szerep” fogalmát; a II. rész ismerteti az elméleti jogi etika kulcsfogalmait és az első hullámra jellemző módszertani megközelítést; a III. rész bemutatja az elméleti jogi etika kialakulásának történeti hátterét; a IV. és V. részek áttekintést adnak a sztenderd koncepció meghatározó kritikusaiknak, illetve támogatóinak a főbb érveiről; a befejező VI. rész összegzi a jogi etika első hullámának eredményeit és utal arra az ezredforduló környékén bekövetkező perspektívaváltásra, amely az elméleti jogi etika második hullámának kialakulásához vezetett.

Kulcsszavak: jog és erkölcs; jogi etika; szerepmorál; sztenderd koncepció; ügyvéd-ügyfél viszony

Abstract

Scholarly discourse on the theoretical underpinnings of lawyer's professional ethics began in the US academic community in the 1970s. Its first decades, a period usually referred to as the first wave of theoretical legal ethics, were dominated by moral philosophical approaches. Theorists focused on the individual lawyer as a moral agent and addressed the principal question of how to reconcile the lawyer's professional role morality and ordinary or common morality, when they seemingly conflict. Is it possible to live a virtuous and respectable life while adhering to the traditional amoral role of the lawyer known as the standard conception? Questions like this divided legal ethicists into two groups: the critics of the standard conception and its defenders. This paper provides an insight into the decades-long

¹ A szerző az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola doktorandusza.

² Hare, Richard Mervyn: One Philosopher's Approach to Business Ethics, 3. o. In Business & Professional Ethics Journal, Vol. 11, No. 2 (Summer), 1992, 3-19. o. DOI: 10.5840/bpej19921121

debate between them, drawing on the relevant Anglo-Saxon legal literature. Part I clarifies the term „lawyer’s role” as used in theoretical legal ethics; Part II introduces the key concepts of the field and the methodological approach characteristic of the first wave; Part III provides the historical background to the emergence of the legal ethics scholarship; Parts IV and V give an overview of the main arguments developed by the leading critics and defenders of the standard conception; finally, Part VI summarizes the results of the first wave of theoretical legal ethics and refers to the shift in perspective in the early 2000s that led to the second wave.

Keywords: law and morality; legal ethics; role morality; standard conception; lawyer-client relationship

I. Bevezetés

R. M. Hare fent idézett gondolatát a szakmai etikák elméleti megalapozásának szükségességéről, a jogi szférát illetően is sokan osztották. A jogász hivatás szerep-specifikus etikai koncepcióiról nemzetközi szinten élénk tudományos diskurzus folyt az elmúlt évtizedekben, amelynek főszereplői jellemzően az angolszász elitegyetemek filozófia- és jogászprofesszorai voltak. Ugyanakkor, ezek a sokszor kifejezetten szenvedélyes viták nem igazán gyűrűztek be Magyarországra. Így a hazai jogtudományban a filozófiai jogi etika (*philosophical legal ethics*) vagy más néven elméleti jogi etika (*theoretical legal ethics*) kevésbé kutatott terület,³ a jogi etika kérdéseinek vizsgálata pedig leginkább az egyes hivatásrendek magatartási kódexeinek és a vonatkozó jogszabályi előírásoknak az elemzésére irányul.

Ebben az írásban az elméleti jogi etika kialakulásának történeti hátterét és a jogi etikát a morálfilozófia területén belül elhelyező erkölcsfilozófiai megközelítéseket igyekszem bemutatni, ismertetve azokat az alapvető fogalmakat és koncepciókat, amelyek meghatározóak a tudományos vizsgálódás szempontjából. Fontos rögzíteni, hogy ezek az elméletek döntően a jogász (*lawyer*) és az ügyfél (*client*) közötti kapcsolat erkölcsi dimenzióit elemezve közelítik meg az etikai kérdéseket. Erre tekintettel a „jogász szerepnek” egy szűkítő értelmezése szükséges a téma kapcsán, mégpedig azokra a professziókra vonatkoztatva, amelyeknél ügyfél vagy kvázi-ügyfél⁴ részére történik jogi szolgáltatásnyújtás (ennek legtipikusabb példája az ügyvédi tevékenység). A továbbiakban tehát ez a – magyar jogi terminológiától némileg eltérő – fogalomhasználat lesz irányadó.

³ A jog és erkölcs viszonyával itthon számtalan könyv és tanulmány foglalkozik, ugyanakkor ezek az írások - értelemszerűen - a jogász hivatásrendek közül főként a bírói tevékenységre fókuszálnak. Ezzel szemben a filozófiai jogi etika vizsgálódásának tárgya alapvetően az ügyfél számára jogi szolgáltatást nyújtó jogász. Mindazonáltal a magyar jogirodalomban is találkozhatunk egy-két olyan művel, amely érinti a jelen tanulmány témáját. Ilyen például Pokol Béla Moráleméleti vizsgálódások című könyve, illetve Bányai Ferenc Jog, erkölcs, jogász etika című tanulmánya, amelyek röviden kitérnek Gerald Postema hagyományos jogász szerepmodellel kapcsolatos kritikájára. Lásd: Pokol Béla: Moráleméleti vizsgálódások, 155-158. o. Kairosz Kiadó, Budapest, 2010 és Bányai Ferenc: Jog, erkölcs, jogász etika. In Zsidai Ágnes - Nagypál Szabolcs (szerk.): Sapere aude: Ünnepi kötet Szilágyi Péter hetvenedik születésnapja tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017, 292. o.

⁴ Ilyennek tekinthető pl. a jogtanácsosok esetében a munkáltató. Egyes szerzők továbbá az ügyészek esetében is értelmezhetőnek tartják az „ügyfél” fogalmát - a kormányt vagy az állampolgárokat értve alatta - azzal a megközelítéssel, hogy az ügyfélérdek meghatározása ilyenkor speciális megközelítést igényel (pl. a pernyertesség mellett az igazság érvényre juttatása is szempont). Lásd például: Fried, Charles: The Lawyer as Friend: The Moral Foundations of the Lawyer-Client Relations, 1076. o. In Yale Law Journal, Vol. 85, No. 8, 1976, 1060-1089. o. DOI: 10.2307/795584

II. A jogi etika kulcsfogalmai: „szerepmorál” és „sztenderd koncepció”

„Lehet egy jó jogász jó ember?”⁵ Ezt a kérdést Charles Fried fogalmazta meg 1976-ban, és az nagyon hamar a jogi etikáról folytatott tudományos diskurzus egyik szimbólumává vált. A jogi etikát a morálfilozófia tárgyának tekintő elméletek⁶ ugyanis arra keresik a választ, hogy a jogász szerep adhat-e, illetve milyen körben adhat felmentést a hivatásgyakorló számára a mindennapi vagy általános erkölcsi normák alól. A problémafölvetés néhány gyakorlati példával jól megvilágítható. Valószínűleg sűrűn előfordul, hogy egy ügyvéd olyan vádlott büntetőjogi védelmét látja el, akinek bűnösségével kapcsolatban nincsenek kétségei. Könnyen elképzelhetőek olyan esetek is, amikor egy gazdasági jogi szakértő valamely adózási, fogyasztóvédelmi vagy befektetővédelmi előírás hatásainak kiküszöbölését célzó jogi tanácsot nyújt. Általában a munkajogászok sem lepődnek meg azon, ha a munkavállalók jelentős számának elbocsátására szolgáló olyan mechanizmus kialakítását kapják feladatul, amely lehetővé teszi a csoportos létszámcsökkentés munkavállalókat védő garanciális szabályainak mellőzését. Visszautalva Fried kérdésére: vajon tekinthető tisztességesnek az az ember, aki ilyen dolgokat művel?

A probléma megítélése szempontjából a „szerepmorál” fogalma kulcsfontosságú. Ez a kifejezés arra utal, hogy az egyénekre eltérő erkölcsi normák vonatkozhatnak attól függően, hogy milyen társadalmi szerepben tevékenykednek (pl. szülő, katona, orvos, ügyvéd stb.). Amennyiben ezt a koncepciót elfogadjuk, akkor irányadó szerepmorál alatt az egyes társadalmi szerepekhez kapcsolódó speciális erkölcsi kötelezettségeket és felhatalmazásokat értjük. Ezzel összefüggésben azonban hangsúlyozni kell, hogy a teoretikusok igen eltérő álláspontokat képviselnek a szerepmorál koncepciójának érvényességét, illetve legitim alkalmazási körét tekintve. Ami a jogász szerepet illeti, alapvetően két egymással szembenálló – az amorális jogász szerepet védő és az azt elutasító – megközelítés folyamatos ütköztetése formálta a jogi etikáról való tudományos gondolkodást. A filozófiai jogi etika módszertani struktúrája tehát a következő kérdések megválaszolására épül:⁷

- 1) Mi a jogász szerep hagyományosan elfogadott sztenderd koncepciója?
- 2) Milyen kapcsolat áll fenn a sztenderd koncepció és az általános erkölcsi normák között?
- 3) Figyelembe véve ezt a kapcsolatot, morálisan igazolható-e a jogászok tevékenysége, vagy szükséges annak megváltoztatása?

A szerepmorál mellett a jogi etika másik kulcsfogalma tehát a „sztenderd koncepció”, ami a „semleges pártfogás modelljeként” is ismert. Eszerint a jogászoknak buzgón elő kell mozdítaniuk az ügyfél törvényes céljait, miközben erkölcsi semlegességet kell tanúsítaniuk a célok és az azok eléréséhez felhasznált törvényes eszközök iránt; továbbá, a jogászok erkölcsileg nem felelősek azokért a „járulékos károkért”, amelyeket a tevékenységük során előidéznek. A járulékos károk a jogász szerep melléktermékei. Ilyennek minősül például, (i) ha az ügyvéd pertaktikai célból egy őszinte tanút megaláz a bíróság és a nyilvánosság előtt,

⁵ Fried: i.m. 1060. o.

⁶ A jogi etikát a morálfilozófia tárgyának tekintő erkölcsfilozófiai megközelítéseket szokás a jogi etikával való tudományos foglalkozás első hullámának nevezni. Képviselői az individuális jogászra, mint morális ágensre összpontosítanak és az erkölcsös élet, valamint az ügyvédi szerepmorál közötti feszültséggel foglalkoznak. Létezik egy úgynevezett második hullám is, amely a jogász etikát a politikai filozófia tárgyának tekinti. Ennek képviselői a jogász hivatásra a pluralista demokrácia politikai intézményeként tekintenek, és a jogász etikát összekapcsolják azokkal a követelményekkel, amelyek a pluralista intézmények fenntartásához szükségesek. Az első hullám az 1970-es években kezdődött, a második hullám pedig a 2000-es években. Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy a két elméleti irányzat között bőven van időbeni átfedés, illetve számos olyan teoretikus létezik, akiket egyik irányzat alá sem lehet egyértelműen besorolni. Lásd: Luban - Wendel: *Philosophical Legal Ethics: An Affectionate History*, 339. o. In *Georgetown Journal of Legal Ethics*, Vol. 30, No. 3, 2017, 337-364. o. DOI: 10.31228/osf.io/fh6ry

⁷ Woolley, Alice: *If Philosophical Legal Ethics is the Answer, What is the Question?*, 984. o. In *The University of Toronto Law Journal*, Vol. 60, No. 4, 2010, 983-1001. o. DOI: 10.3138/utlj.60.4.983

(ii) ha az ügyvéd ügyfele érdekében tett erőfeszítésinek eredményeként egy válóper végén a kisgyermek nem ahhoz a szülőhöz kerül, akinél ténylegesen jobb helye lenne, vagy (iii) ha egy gyilkost a hatékony védői stratégia következtében felmentenek és az így visszatérhet a társadalomba.

A hagyományosnak tekintett jogászi szerep sztenderd koncepciójának három általánosan elfogadott alapelve a következő:

- 1) pártfogás (*partisanship*, azaz az ügyfél törvényes érdekeinek buzgó érvényesítése),
- 2) semlegesség (*neutrality*, azaz tartózkodás az állásfoglalástól az ügyfél céljainak erkölcsi érdemei tekintetében) és
- 3) számonkérhetőség hiánya (*non-accountability*, azaz más erkölcstelen cselekedetének elősegítése esetén mentesülés az erkölcsi bírálat alól).⁸

A fenti elvekből az következik, hogy egy jogász az ügyfele érdekében olyan dolgokat is megtehet, sőt sokszor meg is kell tennie, amelyeket egy átlagembernek a rá vonatkozó általános erkölcsi előírásokra figyelemmel nem szabadna megtennie. A jogászi szerep ilyen tradicionálisnak tekintett amorális felfogásával szemben léptek fel – először az Egyesült Államokban – a sztenderd koncepció kritikusai az 1970-es évektől, és indították útjára a jogi etika modernkori tudományos diskurzusát. A szemléletváltást sürgető hangok megjelenésének persze komoly társadalmi és politikai folyamatok ágyaztak meg, amelyekről mindenképpen érdemes röviden szót ejteni.

III. A modernkori jogi etika kialakulásának társadalmi és politikai háttere

Az 1960-as és 1970-es éveket széleskörű társadalmi és politikai forrongások jellemezték az Egyesült Államokban. Ez volt az afroamerikai polgárjogi megmozdulások időszaka, a modern feminista mozgalom kezdete, a vietnami háborúellenes törekvések időszaka, valamint az ellenkultúra korszaka is. Ami kifejezetten közös volt ezekben a mozgalmakban, az az autoritás ellenes és erősen moralista attitűd.⁹

Az amerikai társadalom e nagyobb áramlatai a jogi iskolákra is hatással voltak. Az újbal (*New Left*) a jogi egyetemeken már az 1970-es évek közepén aktív volt, és 1977-ben tartotta első szervezeti ülését a Kritikai Jogi Tanulmányok Konferenciája. A Kritikai Jogi Tanulmányok (*Critical Legal Studies*, CLS) irányzata a jogi intézmények radikális bírálatát tűzte ki célul, lényegében azon az erkölcsi alapon, hogy a jog a hiteles és empatikus közösség ellenségévé vált.¹⁰ A társadalmi forrongások és reformtörekvések ugyanezen időszakában alakult ki a jogklinikai oktatás mozgalma is, amely egyszerre töltött be szociális és oktatási funkciókat. A jogi etika több jelentős elméletirója került ki a CLS irányzatához tartozó, illetve a jogklinikai tudósok közül.¹¹

A hagyományosnak tekintett amorális ügyvédi szerep sztenderd koncepcióját elsőként bíráló teoretikusok felvetései rezonáltak a kor baloldali társadalmi mozgalmaira és szintén autoritás ellenes, moralista attitűd jellemezte őket. A jogi etikával való tudományos foglalkozás kialakulása tehát szintén egyfajta szembefordulás eredménye volt: a hagyományos jogászi szerep morális alapon való megkérdőjelezésének a megnyilvánulása.

⁸ Luban - Wendel: i.m. 343. o.

⁹ Uo. 340. o.

¹⁰ Uo. 340. o.

¹¹ Uo. 341. o.

IV. A sztenderd koncepció kritikája

A filozófiai jogi etika egyik úttörőjének¹² tekintett Richard Wasserstrom 1975-ben publikálta nagy hatású írását *Lawyers as Professionals: Some Moral Issues* címmel. Tanulmányának kifejezett célja az volt, hogy olyan erkölcsi aggályokra hívja fel a figyelmet, amelyek a jogászok tevékenységével kapcsolatban jellemzően felmerültek, ösztönözve ezáltal a témát érintő tudományos diskurzus kibontakozását.¹³ Részletesen elemezte azt az elképzelést, miszerint a jogász hivatásánál fogva egy szerep-specifikus, leegyszerűsített morális univerzumban tevékenykedik, amely indifferens hozzáállást igényel bizonyos – máskülönben jelentős, akár döntő – erkölcsi kérdések tekintetében.¹⁴ Wasserstrom nyugtalanítónak találta, hogy szerepe a jogászt a legjobb esetben is szisztematikusan amorálissá, a legrosszabb esetben pedig immorálissá teszi az emberiség többi részével való kapcsolata során,¹⁵ és a kanti morálfelfogásra alapozva megkérdőjelezte az ügyfél iránti egyoldalú hűség és feltétlen lojalitás indokolhatóságát.¹⁶ Bár elismerte, hogy bizonyos esetekben – elsősorban a büntető védői tevékenységet ideérte – a szerep-specifikus amoralitás igazolható, általánosságban azonban – különösen a kontradiktórius elemeket nélkülöző jogi munka vonatkozásában – ezt a megközelítést helytelenítette, és úgy látta, hogy a társadalom túl nagy árat fizet érte.¹⁷ Wasserstrom problémásnak tekintette továbbá az ügyvéd-ügyfél kapcsolat gyakorta személytelen jellegét, amelyet szerinte az ügyfél kiszolgáltatottsága és az ügyvéd paternalista, kontrolláló, olykor manipulatív hozzáállása határoz meg.¹⁸

Szintén kiemelt jelentőséggel bírt az elméleti jogi etika megalapozásában William Simon 1978-ban publikált *The Ideology of Advocacy* című terjedelmes írása, amely elsőként adott pontos meghatározást arra, amit a jogi etika „semleges pártfogás modelljének” – később „sztenderd koncepciójának”¹⁹ – neveztek. Simon írásában szisztematikusan kritizálta azokat az alapelveket, amelyekre a sztenderd koncepció épült,²⁰ szenvedélyes bírálatát adva ezáltal a hagyományos ügyvédi etikának. Arra is figyelmeztetett továbbá, hogy a jognak a technikalitás és a misztikum ködébe burkolásával, amelyet csak a jogi szakértők érthetnek meg, az ügyvédek elidegenítik ügyfeleiket a jogtól és az ügyfelek szubjektív tapasztalatait a saját maguk által definiált ügyfél problémákkal helyettesítik be.²¹ Ezek az aggályok hasonlítottak a Wasserstrom által felvetett kritikára az ügyvédi paternalizmus kapcsán. Mindketten el is gondolkodtak a jogász hivatás deprofesszionizálásának lehetőségén az ilyen problémák megoldásaként.²²

Wasserstrom és Simon publikációi számos teoretikust ösztönöztek nézeteik kifejtésére, így kibontakozott a jogi etikával való tudományos foglalkozás erkölcsfilozófiai

¹² Uo. 342., illetve Woolley: i.m.p. 984. o.

¹³ Wasserstrom, Richard: *Lawyers as Professionals: Some Moral Issues*, 2. o. In *Human Rights*, Vol. 5, No. 1, 1975, 1-24. o.

¹⁴ Uo. 8. o.

¹⁵ Uo. 1. o.

¹⁶ Míg Kant szerint minden emberi lényt önmagában való célként és nem mások célját szolgáló eszközként kell kezelni, addig a hagyományos szerepfelfogás értelmében a jogász feladata az, hogy kizárólag az ügyfelét kezelje önmagában való célként, senki mást. Lásd: Luban - Wendel: i.m. 342. o.

¹⁷ Wasserstrom: i.m. 11-15. o.

¹⁸ Uo. 19-22. o.

¹⁹ A jogi etika „sztenderd koncepciója” megjelölést Gerald J. Postema használta először 1980-ban a *Moral Responsibility in Professional Ethics* című esszéjében. Lásd: Luban - Wendel: i.m. 343. o.

²⁰ Simon, William H.: *The Ideology of Advocacy: Procedural Justice and Professional Ethics*. In *Wisconsin Law Review*, Vol. 1978, No. 1, 1978, 29-144. o.

²¹ Luban - Wendel: i.m. 342. o.

²² Ennek lehetséges irányai a jogi nyelvezet egyszerűsítése, valamint a jogi eljárások egyszerűbbé és bizonyos területeken a laikusok számára közvetlenül vagy laikus képviselő útján való hozzáférhetővé tétele. Ugyanakkor az ügyvédek gazdasági érdeke az ilyen változtatásokkal ellentétes. Lásd Wasserstrom: i.m. 22-23. o.

megközelítésű első hulláma.²³ Az egyik nagy visszhangot kiváltó értekezés Gerald Postema 1980-ban megjelent *Moral Responsibility in Professional Ethics* című írása volt. Ebben a szerző a sztenderd koncepció elvetését szorgalmazta arra hivatkozással, hogy az nem csak morális, hanem pszichológiai eltávolodást is eredményez az egyén és a szerepét betöltő hivatásgyakorló dimenzióiban, amely individuális és társadalmi szinten is igen káros következményekkel jár.²⁴ Helyette – Sartre filozófiájára és Goffman szerep-távoltítás fogalmára²⁵ is hivatkozva – egy olyan megoldást javasolt, amely az átfogó morális személyiség számára több teret enged a hivatásgyakorlás során.²⁶ Postema a deprofesszionalizálást mint eszközt nem tartotta alkalmasnak erre a célra, mert szerinte az egyfelől a jogrendszer alapvető átalakítását tenné szükségessé, másfelől figyelmen kívül hagyja a társadalmi munkamegosztásban rejlő jelentős értéket.²⁷ Úgy látta, hogy mind a sztenderd koncepció képviselői, mind pedig a deprofesszionalizáció hívei, sőt még Sartre is, úgynevezett rögzített szerepfelfogásban gondolkodnak, azaz arra a feltételezésre alapozzák álláspontjukat, hogy az egyes szerepek meghatározó jellemzői állandóak (*fixed role*).²⁸ Ezt a feltételezést azonban Postema csak néhány társadalmi szerep esetében találta helytállóknak. A jogász szerep kapcsán ún. reflektív szerepfelfogást javasolt. Ennek lényege, hogy az egyén feladat- és felelősségi köre nem állandó: bővíthet vagy szűkülhet attól függően, hogy a szerep milyen intézményi célokat szolgál (*recourse role*). A reflektív szerepfelfogás Postema szerint rákényszeríti a jogászt arra, hogy hivatásgyakorlása során teljes mértékben igénybe vegye racionális és kritikai képességeit, valamint személyes erkölcsi felelősségérzetére is támaszkodjon. Megakadályozza továbbá, hogy a jogász eszközeként vagy egyszerűen jogi technikusként tekintsen magára, kibújva ezáltal az erkölcsi felelősség alól.²⁹

A sztenderd koncepció legélesebb és lehangosabb kritikájának valószínűleg David Luban nevezhető, aki számtalan cikket, tanulmányt, recenziót és könyvet írt ebben a témában az elmúlt évtizedekben. Ő szerkesztette az 1983-ban megjelent *The Good Lawyer* című tanulmánykötetet, amely egy hároméves projekt eredményeként tizenhat esszét tartalmazott elismert filozófus- és jogászprofesszorok, valamint gyakorló jogászok tollából.³⁰ A kötet – amelynek valamennyi szerzője a tradicionális jogász szerepfelfogással szemben fogalmazott meg kritikákat valamilyen módon – komoly visszhangot keltett mind akadémiai, mind pedig professzionális körökben.³¹ Luban írásaiban azoknak az érveknek a cáfolatára törekedett,

²³ Módszertani szempontból újdonságot jelentett, hogy a filozófiai jogi etika teoretikusai az absztrakt elméleti problémák mellett kiemelt hangsúlyt fektettek a jogászok gyakorlati tevékenységének vizsgálatára. Deborah L. Rhode például az elméletet szabályozási kérdések multidiszciplináris elemzésével ötvözte, elsősorban a kamara erkölcsi jellemre vonatkozó követelményeire és a jogosulatlan praktizálás tilalmára fókuszálva. Thomas Shaffert az foglalkoztatta, hogy a keresztény ügyvédeknek hogyan kellene viselkedniük a szerepükben. David Wilkins fontos kérdéseket vetett fel a faj és a szerep közötti összefüggések tekintetében, például arra vonatkozóan, hogy egy fekete ügyvéd képviselheti-e a Ku-Klux-Klan tagjait. Lásd: Luban - Wendel: i.m. 344-346. o.

²⁴ Postema, Gerald J.: *Moral Responsibility in Professional Ethics*, pp. 73-80. In *New York University Law Review*, Vol. 55, No. 1, 1980, pp. 63-91. DOI: 10.1007/978-1-4612-5625-0_4

²⁵ Uo. 74-75. o.

²⁶ Uo. 64. o.

²⁷ Uo. 82. o.

²⁸ Uo. 83. o.

²⁹ Uo. 83. o.

³⁰ Luban, David (ed.): *The Good Lawyer: Lawyers' Roles and Lawyers' Ethics*. Totowa, N.J.: Rowman & Allanheld, 1983. A szerzők: David Luban, Richard Wasserstrom, Susan Wolf, Virginia Held, Alan Donagan, Murray L. Schwartz, Robert J. Kutak, Bruce M. Landesman, Charles W. Wolfram, Danial Schwartz, Bernard Williams, Andreas Eshete, Gerald J. Postema, Robert Condlin, Norman Redlich és John M. Ferren.

³¹ Erdemes itt megemlíteni M.B.E. Smith éles kritikáját, akit annyira felháborított a kötet tartalma, hogy egyenesen azt tanácsolta, a jogászok ne hallgassanak a filozófusokra. Lásd: Smith, M.B.E.: *Should lawyers listen to philosophers about legal ethics?*. In *Law And Philosophy*, Vol 9, No. 1, 1990, 67-93. o. DOI: 10.1007/BF00147044. További érdekes kritikák még például: Tomain, Joseph P.: *The Legal Heresiarchs: Luban's „The Good Lawyer”*, In *American Bar Foundation Research Journal*, American Bar Foundation Research

amelyeket a sztenderd koncepció igazolására általában szokás fölhozni, ideértve különösen az ügyfél-autonómia érvet és a kontradiktórius rendszer kifogását (ezekre még részletesen kitérek alább, a sztenderd koncepciót igazoló elméletek kapcsán). Az autonómia érvet legfőképpen a nem természetes személy ügyfelek esetében tartotta gyengének: „Egyetérthetünk Kanttal abban, hogy az autonóm választás a legfőbb emberi képesség, az emberi méltóság forrása. Ugyanez aligha mondható el egy társaságról, amely ugyan jogalany, de nem morális lény, és amely nem rendelkezik emberi méltósággal. (Ahogy a mondás tartja, a társaságnak nincs lelke, hogy elátkozzuk, és nincs teste, hogy elpáholjuk.) Tisztségviselői és igazgatói erkölcsi értelemben autonómiával rendelkeznek, de nem ők a jogász ügyfelei. Az autonómia érve tehát gyengének tűnik, amikor az ügyfél egy szervezet.”³² Erre alapozva Luban a *Lawyers and Justice* című könyvében az ügyvédi titoktartás eltörlését javasolta a szervezeti formát öltő ügyfelek vonatkozásában. A kontradiktórius rendszer kifogásával szemben pedig egyfelől azt hozta föl, hogy a tipikus jogászi munka túlnyomó része nem kontradiktórius kontextusban folyik, másfelől arra hívta föl a figyelmet, hogy maga a kontradiktórius rendszer is egy tökéletlen mechanizmus, ami igazából csak akkor működik megfelelően, amikor jogkérdésekről és nem ténykérdésekről folyik a vita. „A kontradiktórius érvelés akkor működik a legjobban, ha az ügyvédek jogi, nem pedig ténykérdésekről vitatkoznak. Amikor a bírák jogi kérdésekben határoznak, a két oldal érveinek legerőteljesebb formában történő meghallgatása szinte biztosan segít nekik a jobb döntés meghozatalában. A tisztán jogi vitákban nincsenek bizalmas információk vagy titkok, amelyeket el kellene rejteni, és nincsenek tanúk, akiknek a becsületét kétségbe lehetne vonni – az érvek viszonylag tiszta dialektikája a nyílt színen zajlik. Más a helyzet, amikor az ügyvédek ténykérdésekről vitatkoznak. Ilyenkor az ügyvéd feladata, hogy megóvja az ügyfél titkait, és kétségbe vonja a másik fél bizonyítékait – még akkor is, ha tudja, hogy az igazság a másik oldalon van. Vajon egy ilyen konstrukciójú rendszer alkalmas az igazság kiderítésére? Okkal kételkedhetünk abban, hogy igen.”³³

Még egy szerzőt fontos a sztenderd koncepció kritikusai között megemlíteni, bár esetében eltérő álláspontokkal találkozhatunk abban a tekintetben, hogy a filozófiai jogi etika első vagy második hullámához tartozik-e a munkássága.³⁴ Arthur Isak Applbaum *Are Lawyers Liars? The Argument of Redescription* című írásában azzal foglalkozott, hogy a jogászi szerepkörben megvalósított cselekedetek leírásai lefordíthatók-e hétköznapi erkölcsi értelemben vett cselekedet leírásokká. Ez a szakmai etika egyik alapvető kérdésének számít. Bár Applbaum elsősorban arra fókuszált, hogy a hivatásgyakorlás során megvalósított, megtévesztésre alkalmas ügyvédi cselekmények tekinthetők-e hazugságnak, fölvetése a jogászi munka számos más aspektusa vonatkozásában is relevanciával bír. Applbaum mellett érvelt, hogy egy cselekedet intézményi leírásának lehetősége nem törli el varázsütésre annak hétköznapi erkölcsi kifejezésekkel való leírását.³⁵ Ennek illusztrálásaként gyakran szokás

Journal, Vol. 9, No. 3, 1984, 693–703. o. DOI: 10.1111/j.1747-4469.1984.tb00025.x és Bayles, Michael D.: *The Good Lawyer: Lawyers' Roles and Lawyers' Ethics* by David Luban. In *Law and Philosophy*, Vol. 3, No. 3, 1984, 43-436. o.

³² Luban - Wendel: i.m. 349-350. o

³³ Luban - Wendel: i.m. 350-351. o.

³⁴ Míg Luban egyértelműen az erkölcsfilozófiai megközelítések képviselői között tárgyalja, addig Alice Woolley a politikai filozófiai gyökerű, második hullámot meghatározó elméletek szerzői között tartja számon. Lásd: Luban - Wendel: i.m. 349. o. és Woolley: i.m. 986. o.

³⁵ „The good lawyer claims that, in the practice of lawyering, convincing others to believe the truth of what the lawyer believes to be false no longer counts as deception. Rather, it counts as zealous advocacy. Now, it could be that the rules of morality do not count certain untruthful behaviors as deceptions. Morality does not count fiction-writing as deception, for instance. But the rules of the practice of lawyering cannot redescribe a lie as something else. [...] Ordinary act descriptions persist.” Lásd: Applbaum, Arthur Isak.: *Are Lawyers Liars?: The Argument of Redescription*, 91. o. In *Legal Theory*, Volume 4, No 1, 1998, 63-91. o. DOI: 10.1017/S1352325200000926

hivatkozni egy az 1970-es években nagy port kavart termékfelelősségi perre, az úgynevezett Dalkon Shield ügyre.³⁶ A Dalkon Corporation által kifejlesztett méhen belüli fogamzásgátló eszköz sokszor komoly kismencedei fertőzéseket idézett elő az azt használó nők körében, több ezer esetben meddőséget okozva. Az alperes jogászai egy heves erkölcsi vitákat kiváltó pertaktikát érvényesítettek az eljárás során, amelynek központi eleme az úgynevezett „piszkos kérdések listája” volt: (i) az ügyvédek az előzetes bizonyítási eljárás során durva, sőt megalázó kérdéseket tettek fel a keresetet előterjesztő nőknek a szexuális és higiénias szokásaikról és (ii) bekérték a férjen kívüli szexuális partnereik nevét és címét, hogy őket is ki lehessen kérdezni ugyanilyen intim témákról. Az alperesi képviselők azzal érveltek, hogy a piszkos kérdések relevánsak az okozati összefüggés jogi megítélése szempontjából, mivel feltárhatják a kismencedei fertőzés alternatív forrásait. A bíró egyetértett és engedélyezte a kérdéseket. A közvélekedés szerint az igazi cél ugyanakkor a megfélemlítés volt: figyelmeztetni a nőket, hogy ha tovább viszik az ügyüket, megalázó helyzetbe kerülhetnek a nyilvános tárgyaláson. Nagyon sokan valóban el is álltak a keresettől a meghallgatásokat követően. Applbaum érvelését követve, a Dalkon Corporation jogászainak cselekedete bár leírható úgy is, mint „bizonyítékgyűjtés polgári perben való védekezés alátámasztására” (intézményi leírás), attól még az „megfélemlítés” és „megalázás” is egyben (hétköznapi erkölcsi értelemben vett cselekedet leírás), amelyért az egyén morális felelőssége fennáll.

Általánosságban elmondható, hogy a sztenderd koncepció kritikusaiknak gondolatait és javaslatait a hagyományos jogi etika képviselői provokatívnak és szélsőségesen túlzónak tartották. Az alábbiakban az ő elméleteik kerülnek bemutatásra.

V. A sztenderd koncepció morális igazolása

Természetesen olyan teoretikusok is bőven akadtak, akik a hagyományos jogászai szerepfelfogást gondolták helyesnek, illetve az erőteljes kritikák ellenére is kitartottak a jogi etika sztenderd koncepciója mellett. Az ügyfél érdekében kifejtett, morálisan semleges ügyvédi buzgalmat értéknek tekintették, és fenntartották, hogy amíg az ügyvéd a jogszerűség keretein belül mozog, eljárásáért az erkölcsi felelősség teljes egészében az ügyfelet terheli. Nézőpontjukat különböző elméletekkel igyekeztek alátámasztani, érveik pedig alapvetően az alábbi három fő szempont köré csoportosultak:

- 1) az ügyfél-autonómia értéke,
- 2) a kontradiktórius rendszer sajátosságai,
- 3) a jogász és az ügyfél közötti kapcsolat morális súlya.

A sztenderd koncepció igazolási szempontjai közül az autonómia érv és a kontradiktórius rendszer sajátosságaira hivatkozás is hangsúlyosan megjelent Monroe Freedman írásaiban. Az autonómia érv lényege, hogy a jogászok – a jog által megengedett keretek között - pusztán hozzásegítik az ügyfeleiket ahhoz, amit azok autonóm módon elhatároztak. Az 1975-ben publikált *Lawyers' Ethics in an Adversary System* című könyvében Freedman az amorális jogászai etikát – az ügyfelek önrendelkezési jogára alapított érvelésen keresztül - az amerikai alkotmányra, azon belül is az ötödik alkotmány-kiegészítésben rögzített tisztességes eljáráshoz való jogra és a hatodik alkotmány-kiegészítésben rögzített védelemhez való jogra vezette vissza.³⁷ Emellett, a még 1966-ban megjelent *Professional Responsibility of the Criminal Defense Lawyer: The Three Hardest Questions* című esszéjében hangsúlyozta, hogy az ügyvéd funkciója a kontradiktórius rendszerben azon a felvetésen alapul, hogy a szembenálló felek által lefolytatott argumentáció a legjobb módszer

³⁶ A jogi etika szakirodalmában által egyik leggyakrabban tárgyalt ügy a Dalkon Shield méhen belüli fogamzásgátló eszközzel kapcsolatos termékfelelősségi per. Lásd: Luban - Wendel: i.m. 348-349. o.

³⁷ Uo. 347. o.

az igazság kiderítésére. A rendszer megfelelő működéséhez pedig elengedhetetlen, hogy a szembenálló felek mindegyikének érdekei maximális odaadással képviseltessenek és biztosítva legyen az ügyvéd-ügyfél kommunikáció teljes szabadsága.³⁸ Freedman kiállt továbbá amellett a meggyőződése mellett, hogy az ügyfelek felé fennálló kötelezettségeknek elsőbbséget kell élvezniük a bírósággal szembeni őszinteség követelményével szemben. Ezzel összefüggésben elemezte, majd megválaszolta azt a három általa legnehezebbnek tekintett kérdést, amellyel egy büntetőügyekben eljáró védőügyvéd a hivatásgyakorlása során szembesülhet:³⁹

a) *„Megengedhető az ellentétes oldalon álló fél olyan tanújának destruktív keresztkérdések útján történő kihallgatása, akiről az ügyvéd tudja, hogy igazat mond?”*

A szerző által hozott példa szerint egy idős, szemüveges és idegesen viselkedő hölgy a valóságnak megfelelően tanúsítja a bíróság előtt, hogy a vádlottat látta a bűntény közelében. Az ügyvéd a megfelelő keresztkérdések feltételével alááshatná a tanú szavahihetőségét azáltal, hogy felhívja a figyelmet annak gyenge látására és zavarodottságára. Mi a helyes eljárás ebben az esetben? Freedman szerint ilyenkor az ügyvédnek egyenesen kötelessége kétségbe vonni a tanú megbízhatóságát, különben csorbulna az ügyfél és az ügyvéd közötti bizalom, amely akadályozná a védői funkció megfelelő ellátását.⁴⁰

b) *„Megengedhető a hamis vallomástétel az ügyfél részéről?”*

Freedman álláspontja szerint az az ügyvéd, aki pusztán amiatt akadályozza meg, hogy ügyfele ártatlannak vallja magát a bíróság előtt, mert az bizalmasan bevallotta neki a bűnösségét, megszegi a titoktartási kötelezettségét. Olyan módon jár el ugyanis a rendelkezésére bocsátott információk alapján, amely súlyosan sérti az ügyfele érdekeit. Sőt, a megbízás megszüntetése sem etikus ilyen esetben, hiszen az ügyfél – levonva a tanulságot a történetekből – a következő védőjének már nem fogja elmondani az igazságot, akinek így esélye sem lesz lebeszélni őt a hamis vallomástételről. Erre csak az első megbízottnak van reális lehetősége, amely lehetőséggel élnie is kell. Még a vallomástétel előtt meg kell kísérelni az ügyfél meggyőzését arról, hogy a jogi, erkölcsi és praktikus érvek is a hamis vallomástétel ellen szólnak. A végső döntést azonban csak az ügyfél hozhatja meg.⁴¹

c) *„Megengedhető az ügyfél jogszabályokról való kioktatása annak tudatában, hogy az ügyfél a rendelkezésre álló védekezési lehetőségekhez fogja igazítani a történetét?”*

Freedman akként érvel, hogy az ügyvédi funkciónak nem része az ügyfél hamis vallomástételre való hajlandóságának latolgatása és szempontként való figyelembevétel a tanácsadás során. Sőt, az ügyvéd nem is feltételezheti, hogy ügyfele jogellenes célra fogja használni az általa elmondottakat. Megjegyzi továbbá, hogy a legtöbb emberben van egy természetes hajlam arra, hogy a tényeket – teljesen őszintén – a saját érdekeinek legkedvezőbb módon idézze fel. A válasz tehát itt is egyértelmű igen.⁴²

Nem meglepő, hogy Freedman nézeteit a sztenderd koncepció kritikusai közül többen botrányosnak találták és ennek hangot is adtak. Freedman az ilyen bírálatokat azzal hárította el, hogy azok leegyszerűsítik és eltorzítják a mondandóját.⁴³ Persze olyanok is sokan voltak, akik egyetértettek a megközelítésével. Abbe Smith például, aki Monroe Freedman mellett több könyv társszerzőjeként működött közre, hasonlóan erőteljes érveket fogalmazott meg az

³⁸ Freedman, Monroe H.: Professional Responsibility of the Criminal Defense Lawyer: The Three Hardest Questions, 1470. o. In Michigan Law Review, Vol. 64, No. 8, 1966, 1469-1484. o. DOI: 10.2307/1287199

³⁹ Uo. 1469. o.

⁴⁰ Uo. 1474-1475. o.

⁴¹ Uo. 1476-1478. o.

⁴² Uo. 1478-1479. o.

⁴³ Lásd pl. Freedman, Monroe H.: Ethical Ends and Ethical Means, 56. o. In Journal of Legal Education, Vol. 41, No. 1, 1991, 55-64. o.

amorális védői szerep védelmében, különös hangsúlyt fektetve a büntető igazságszolgáltatási rendszer kritikájára.

A jogász és az ügyfél közötti kapcsolat morális jelentősége felől közelítve, Charles Fried a *The Lawyer as Friend: The Moral Foundations of the Lawyer-Client Relations* című 1976-ban megjelent esszéjében egy igazán érdekes elméletet dolgozott ki a sztenderd koncepció igazolására. Akként érvelt, hogy a jogász nem más, mint egy különleges célú barát („*special-purpose friend*”), akinek az a szerepe, hogy az ügyfél érdekeivel azonosuljon és a jogszabályok által meghatározott keretek között őt feltétlenül támogassa.⁴⁴ Erkölcsileg pedig megengedett, hogy a barátainkat előnyben részesítsük másokkal szemben. Fried hangsúlyozta, hogy bár létezik utilitáriánus magyarázat arra, hogy a hozzánk közel állók előnyben részesítése miért etikus, ő nem ezt a nézetet képviseli. A haszonelvű megközelítés lényege ugyanis az, hogy az ember könnyebben tud segíteni a barátainak vagy a rokonainak, mint másoknak, hiszen esetükben pontosabban tudható, mire is van szükség. Így a társadalmi erőforrások eloszlása akkor lesz a lehető leghatékonyabb, ha mindenki elsősorban a hozzá legközelebb állókkal van elfoglalva (előmozdítva ezáltal a lehető legtöbb ember lehető legnagyobb fokú boldogságát). Fried ezzel szemben úgy látta, hogy a jogásznak nem kell, sőt bizonyos esetekben nem is szabad a társadalmi hasznosság szempontjaira tekintettel lennie.⁴⁵ „A „jó” jogász energiát és erőforrásokat áldoz meglévő ügyfelére, még akkor is, ha másnak bizonyíthatóan nagyobb hasznára válna.”⁴⁶ Saját magunk, barátaink vagy akár ügyfeleink előnyben részesítése másokhoz képest ugyanis „nem pusztán instrumentálisan igazolt, hanem bizonyos fokig önmagában véve helyes”.⁴⁷

A jogi barát koncepciója Friednél a szokásos autonómia érvnek is sajátos színezetet adott. Szerinte a társadalmi viszonyok annyira bonyolulttá váltak, hogy jogi szakértő segítsége nélkül egy laikus nem tudná gyakorolni azt az önrendelkezési jogot, amelyet a rendszernek lehetővé kell tennie számára, megengedhetetlen korlátokat róva ezáltal a laikus állampolgárokra. Ezért a jogász különleges-célú barátként a személyes integritás fenntartásának szükségletét elégíti ki azáltal, hogy az ügyfele érdekeit a sajátjává teszi olyan mértékben, amennyire ez indokolt az ügyfél autonómiájának megőrzéséhez és előmozdításához a jogszabályok keretein belül.⁴⁸ A személyes integritás kérdése más összefüggésben is foglalkoztatta a szerzőt. Arra kereste a választ, hogy a jogász különleges-célú barátként való eljárását mennyiben korlátozhatja a saját maga és mások integritása. Ebből a szempontból különbséget tett intézményi sérelmek (*institutional wrongs*) és személyes sérelmek (*personal wrongs*) között.⁴⁹ Az előbbieket kizárólag jogi kontextusban értelmezhetők. Ilyen például egy jogszerű követelés teljesítésének megtagadása elévülési kifogásra hivatkozással. Ilyenkor a jogásznak nincs választási lehetősége, teljes mértékben ki kell használnia a jogrendszer által biztosított eszközöket, függetlenül attól, hogy az adott esetben igazságtalansághoz vezet. Az utóbbiaknál a sérelmet nem önmagában a jogi eljárás, hanem egy olyan cselekmény okozza, amely általában káros, függetlenül attól a jogi kontextustól, amelyben történik. Ilyen lehet például egy tanú megalázása a bíróság előtt. Ezekben az esetekben a jogász teret engedhet saját morális szempontjainak és tekintettel lehet harmadik személyekre is, de csak akkor, ha ezáltal nem lehetetleníti el az ügyfele autonómiájának gyakorlását (pl. van más, aki elvállalja az ügyet) egy materiális jogosultság érvényesítése kapcsán.⁵⁰

⁴⁴ Fried: i.m. 1071. o. A baráti és rokoni kapcsolatokhoz képest annyiban speciális a jogi barát helyzete, hogy törődése konkrétan behatárolt.

⁴⁵ Uo. 1067-1068. o.

⁴⁶ Uo. 1061. o.

⁴⁷ Uo. 1068-1071. o.

⁴⁸ Uo. 1073. o.

⁴⁹ Uo. 1084. o.

⁵⁰ Uo. 1086. o.

Mindent összevetve Fried úgy gondolta, hogy a tradicionális ügyvédi szerepfelfogás az erkölcsi törvény által előírt, és az olyan fejlett jogrendszerek, amelyek nem ezt szentesítének, igazságtalanok lennének.⁵¹ Fried nézeteit persze sokan kritizálták. A legélesebben talán Simon fogalmazott, amikor a különleges-célú barát koncepcióját bírálta. Álláspontja szerint, mivel az ügyvéd általában pénzért cserébe válik az ügyfél „barátjává”, Fried nem is a barátság, hanem a prostitúció klasszikus definícióját adta.⁵²

A sztenderd koncepció védelmezőinek szintén meghatározó alakja volt Stephen L. Pepper. 1986-ban publikálta a *The Lawyer's Amoral Ethical Role: A Defense, A Problem and Some Possibilities*⁵³ című írását, amelyben az autonómia, a sokszínűség és az egyenlőség értékeire hivatkozva alapozta meg az úgynevezett „első osztályú állampolgárság modelljét” azzal a céllal, hogy az amorális ügyvédi szerep morális igazolását adja. Felhívta a figyelmet arra, hogy a jogi szabályozottság magasabb fokán az egyéni autonómia függ a joghoz való hozzáféréstől. Bár ez formálisan mindenki számára adott (hiszen a jog a közjavak közé tartozik), a valóságban az ügyvédek közreműködése gyakran nélkülözhetetlen hozzá (mert a jog egyfelől bonyolult, másfelől nem önvégrehajtó). Az ügyvéd tehát az elsőosztályú állampolgárság elérésének eszköze.⁵⁴ Amennyiben az ügyvédek erkölcsileg felelőssé tennék azokért a cselekményekért, amelyeket elősegítenek, vagy morális kötelezettségüknek tekintenék az erkölctelennek tartott cselekményekben való közreműködés elutasítását, az egyéni autonómia és a sokszínűség értékeit behelyettesítenék az ügyvéd meggyőződésével. Pepper szerint ez nem jó irány. Amennyiben egy cselekmény elég rossz, akkor azt jogellenesnek kell minősíteni. Amennyiben mégsem annyira rossz, tehát nincs elégséges társadalmi és politikai indok az eleve jogellenessé nyilvánításához, akkor az ügyvédekre sem delegálható az ezzel kapcsolatos döntés eseti alapon. A joghoz való hozzáférés kiszűrése az állampolgárok által elérhető egyes ügyvédek eltérő erkölcsi nézetei alapján szembe menne az egyenlőség értékével is.⁵⁵ Ez pedig akkor sem elfogadható, ha más okokból kifolyólag egyébként is nyilvánvalóan egyenlőtlen a joghoz való hozzáférés.⁵⁶

Pepper kitért arra is, hogy mit értünk az alatt a „jog” alatt, amit az ügyfél számára hozzáférhetővé kell tenni. A laikusok általában úgy vélik, hogy a jog adott és kiszámítható, amit az ügyvéd vagy eleve ismer vagy „megtalál” és kommunikál az ügyfél felé. A jogászok között széles körben elterjedt jogi realista álláspont azonban ettől merőben eltér, hiszen az a jog homályos jellegét hangsúlyozza a pontosságával szemben, manipulálhatóságát a bizonyosságával szemben és instrumentális lehetőségeit a normatív tartalmával szemben. Ezen jogfelfogásnak az ügyvéd hagyományos amorális szerepével kombinálása viszont azt eredményezi, hogy az ügyvéd-ügyfél kapcsolatból teljesen eltűnnek az erkölcsi kötöttségek. Pepper ezt önmagában nem látta problémának. Szerinte az ügyfél-autonómiát egyedül a jog korlátozhatja, az ügyvéd személyes erkölcsi értékítélete nem. Amennyiben a jog

⁵¹ Uo. 1066. o.

⁵² Luban – Wendel: i.m. 346. o.

⁵³ Pepper, Stephen L.: *The Lawyer's Amoral Ethical Role: A Defense, a Problem, and Some Possibilities*. In *American Bar Foundation Research Journal*, 1986, 613-635. o. DOI: 10.1111/j.1747-4469.1986.tb00258.x

⁵⁴ Uo. 616-617. o.

⁵⁵ Uo. 617-618. o.

⁵⁶ A valóságban az ügyvédi szolgáltatások piacának törvényszerűségei meghatározóak a joghoz való tényleges hozzáférés szempontjából. Ez aránytalanul kedvez a gazdagoknak a szegényekkel szemben. Az elsőosztályú állampolgárság modelljének kritikusai gyakran érvelnek úgy, hogy az amorális ügyvédi szerep abban az esetben lenne elfogadható, ha az elsőosztályú állampolgárság mindenki számára elérhető lenne az ügyvédek révén. Ez a feltétel nem teljesül. Pepper szerint ugyanakkor ebből nem következik a sztenderd koncepció morális igazolásának érvénytelensége. Itt valójában két különböző dologról van szó: (i) az ügyvédi szolgáltatások elosztásáról és (ii) azok tartalmáról. Az ügyvédi szerepmorál megítélése szempontjából az utóbbi releváns, az előbbi másik lapra tartozik. Ráadásul az ügyvédi szolgáltatásokhoz való hozzáférés vonatkozásában fennálló egyenlőtlenségek nem küszöbölhetők ki az ilyen szolgáltatások tartalmának morális alapon történő szűrésével. Ellenkezőleg, ez csupán az egyenlőtlenségek halmozódásához vezetne. Lásd Pepper: i.m. 619-620. o.

manipulálható és nem tartalmaz egyértelmű tiltásokat, akkor azt ennek megfelelően kell az ügyfél számára hozzáférhetővé tenni, morális kérdésekben pedig az ő álláspontja lesz irányadó. Elismerte ugyanakkor, hogy amennyiben az ügyfél nem rendelkezik szilárd erkölcsi tartással, a jogi realista szemléletű ügyvéd a jog manipulálhatóságának és eszközjellegének hangsúlyozásával szisztematikus leterelheti őt arról az útról, amit egyébként követne. Ez pedig végső soron a jog megsértéséhez is vezethet (például amikor az ügyfél azért nem tart be egy környezetvédelmi előírást, mert ügyvédje felvilágosította a hatóság által még tipikusan tolerált határérték-túllépés mértékéről).

A jogi realizmus kihívásainak kezelésére Pepper többféle lehetőséget is számba vett, amelyek közül az ügyvéd és az ügyfél közötti morális dialógust találta a legmegfelelőbbnek. Eszerint az elképzelés szerint az ügyfél-autonómia megmaradna, azaz a jog által megengedett valamennyi eszköz továbbra is hozzáférhető lenne az ügyfél számára. Az ügyvéd amorális szerepe ugyanakkor kiegészülne egyfajta morális nevelői funkcióval: az ügyvéd kommunikálná az ügyfele felé a saját erkölcsi álláspontját és igyekezne feltárni az ügyfél morális szempontjait is (így például kiderülhet, ha az ügyfél nem akar tisztességtelen módon pert nyerni). Két jelentős korlátja van ennek a megoldásnak. Először is drága. Az ügyvédnek leginkább az idejét kell megfizetni, így kérdés, hogy a morális dialógussal járó többletköltségeket ki lenne hajlandó viselni. Másodsorban, az ügyfelek nyitottsága a morális szempontok figyelembevételére a kontextus függvényében jelentősen eltérő lehet. Minél nagyobb a gazdasági és a kulturális szakadék az ügyvéd és az ügyfél között, annál kisebb az esélye a módszer sikerének.⁵⁷ Végül Pepper szerint az is előfordulhat, hogy bár egy ügyvéd elkötelezett az amorális hivatásetika mellett, egy konkrét helyzetben mégis úgy érzi, hogy magasabb rendű értékek ezzel ellentétes magatartásra készítetik. A lelkiismereti kifogás alternatívát jelent ezekben a szituációkban. Fontos azonban, hogy az ilyen alapon történő eljárás csak az extrém esetekre korlátozódjon, különben csorbát szenved az amorális ügyvédi szerep.⁵⁸ Ezeket a lehetőségeket figyelembe véve és az amorális ügyvédi etika inherens erkölcsi értékét elismerve, Pepper arra a következtetésre jutott, hogy „*a jó jogász lehet jó ember; nem teljesen nyugodt, de jó*”.⁵⁹

VI. Záró gondolatok

Az elméleti jogi etika első évtizedeiben a teoretikusokat az foglalkoztatta leginkább, hogy összeegyeztethető-e a jogász szerepmorál az általános moralitással. Élhet-e erkölcsös és tiszteletreméltó életet az, aki a hagyományos jogász szerepfelfogás szerint gyakorolja a hivatását? A sztenderd koncepció védelmezői úgy látták, hogy a jogász amorális morálisan igazolható, értéket képvisel, így aki ennek megfelelően jár el, az erkölcsös ember. Ezzel szemben a sztenderd koncepció kritikussai csak nagyon szűk körben tartották elfogadhatónak a morális semlegességet és paradigmaváltást sürgették a jogi etikában. Az évtizedekig tartó vita nem járt különösebb eredménnyel, a gyakorlati jogász tevékenységet pedig továbbra is a sztenderd koncepció dominálta.⁶⁰

Az ezredforduló környékén megjelent a tudósok egy új generációja, amelynek képviselői másfajta irányból közelítették meg a jogi etika problémáit.⁶¹ A hangsúlyt az individuális jogász életének erkölcsi aspektusairól a társadalmi aspektusokra helyezték át. Számukra már nem az a kérdés volt elsősorban fontos, hogy „*Lehet-e egy jó jogász jó*

⁵⁷ Pepper: i.m. 630-632. o.

⁵⁸ Uo. 632-633. o.

⁵⁹ Uo. 335. o.

⁶⁰ Woolley: i.m. 985. o.

⁶¹ Luban – Wendel: i.m. 352. o.

ember?“, hanem hogy „*Lehet-e egy társadalom jó jogászokkal jó társadalom?*“.⁶² Ezt az irányzatot, amely a jogász hivatásra a pluralista demokrácia politikai intézményeként tekintett, az elméleti jogi etika politikafilozófiai irányzatának, vagy második hullámának szokás nevezni. A perspektívaváltás újabb lendületet adott az elméleti jogi etika körüli vitáknak, friss gondolatokkal és izgalmas érvekkel gazdagítva a tudományterületet. Ezeket a politikafilozófiai gyökerű teóriákat egy következő tanulmányban tervezem bemutatni.

Irodalomjegyzék:

Applbaum, Arthur Isak.: Are Lawyers Liars?: The Argument of Redescription. In *Legal Theory*, Volume 4, No. 1, 1998, 63-91. o. DOI: 10.1017/S1352325200000926

Bányai Ferenc: Jog, erkölcs, jogász etika. In Zsidai Ágnes - Nagypál Szabolcs (szerk.): *Sapere aude: Ünnepi kötet Szilágyi Péter hetvenedik születésnapja tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017, 289-299. o.

Bayles, Michael D.: *The Good Lawyer: Lawyers' Roles and Lawyers' Ethics* by David Luban. In *Law and Philosophy*, Vol. 3, No. 3, 1984, 43-436. o.

Freedman, Monroe H.: Professional Responsibility of the Criminal Defense Lawyer: The Three Hardest Questions. In *Michigan Law Review*, Vol. 64, No. 8, 1966, 1469-1484. o. DOI: 10.2307/1287199

Freedman, Monroe H.: Ethical Ends and Ethical Means. In *Journal of Legal Education*, Vol. 41, No. 1, 1991, 55-64. o.

Fried, Charles: The Lawyer as Friend: The Moral Foundations of the Lawyer-Client Relations. In *Yale Law Journal*, Vol. 85, No. 8, 1976, 1060-1089. o. DOI: 10.2307/795584

Hare, Richard Mervyn: One Philosopher's Approach to Business Ethics. In *Business & Professional Ethics Journal*, Vol. 11, No. 2 (Summer), 1992, 3-19. o. DOI: 10.5840/bpej19921121

Luban, David (ed.): *The Good Lawyer: Lawyers' Roles and Lawyers' Ethics*. Totowa, N.J.: Rowman & Allanheld, 1983.

Luban, David - Wendel, W. Braedly: Philosophical Legal Ethics: An Affectionate History. In *Georgetown Journal of Legal Ethics*, Vol. 30, No. 3, 2017, 337-364. o. DOI: 10.31228/osf.io/fh6ry

Pepper, Stephen L.: The Lawyer's Amoral Ethical Role: A Defense, a Problem, and Some Possibilities. In *American Bar Foundation Research Journal*, 1986, 613-635. o. DOI: 10.1111/j.1747-4469.1986.tb00258.x

Pokol Béla: *Moráleméleti vizsgálódások - A közmorál elméleti eltüntetésének kritikája*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2010.

⁶² Lásd: Luban – Wendel: i.m. 352. o. és Woolley: i.m. 987. o.

Postema, Gerald J.: Moral Responsibility in Professional Ethics. In *New York University Law Review*, Vol. 55, No. 1, 1980, 63-91. o. DOI: 10.1007/978-1-4612-5625-0_4

Simon, William H.: The Ideology of Advocacy: Procedural Justice and Professional Ethics. In *Wisconsin Law Review*, Vol. 1978, No. 1, 1978, 29-144. o.

Smith, M.B.E.: Should lawyers listen to philosophers about legal ethics?. In *Law and Philosophy*, Vol 9, No. 1, 1990, 67-93. o. DOI: 10.1007/BF00147044.

Tomain, Joseph P.: The Legal Heresiarchs: Luban's "The Good Lawyer". In *American Bar Foundation Research Journal*, *American Bar Foundation Research Journal*, Vol. 9, No. 3, 1984, 693–703. o. DOI: 10.1111/j.1747-4469.1984.tb00025.x

Wasserstrom, Richard: Lawyers as Professionals: Some Moral Issues. In *Human Rights*, Vol. 5, No. 1, 1975, 1-24. o.

Woolley, Alice: If Philosophical Legal Ethics is the Answer, What is the Question? In *The University of Toronto Law Journal*, Vol. 60, No. 4, 2010, 983-1001. o. DOI: 10.3138/utlj.60.4.983